

Folkmordet på romer bortglömt

Trots att en stor del av Europas romska befolkning utplånades under andra världskriget finns inte mycket skrivet om deras öden. Nu först berättas deras historia.

Text: Helena Östlund | Bild: Maja Kristin Nylander | [Prenumerera](#) | Artikel i SocialPolitik nr 3 2016

Monica Hirsch.

Journalisten och författaren Monica Hirsch har under två år samlat vittnesmål från överlevande romer och barn och barnbarn till överlevande i boken *Det tysta arvet*.

– Den här boken borde ha blivit skriven långt tidigare, säger hon.

Det är känsliga intervjuer om svåra frågor och outhärdliga minnen, i en del fall har barn och barnbarn varit med och stöttat i samtalen. Några har vana vid att prata om vad de varit med om i sina liv, andra har aldrig gjort det.

Ingrid Schiöler, som är hedersrom och i decennier har arbetat för romernas rättigheter har varit en kontaktskapare och Maja Kristin Nylander har fotograferat.

Monica Hirsch är själv judinna och tror att hennes bakgrund har haft betydelse för att människor vågat öppna sig i samtalen. Hon menar att romer och judar har mycket gemensamt. Många av dem hon intervjuat har berättat att de haft mycket kontakter med judar i sina tidigare liv, innan de drevs iväg.

– Vi delar samma öde, vi är två folk som varit förföljda och

vi finns kvar som minoriteter trots århundraden av förföljelse.

Monica Hirsch far- och morföräldrar kom till Sverige kring 1900-talets början, undan den tidens pogromer. De klarade sig därmed ifrån förföljelsen ute i Europa under andra världskriget, men hade släktingar som drabbades och de kände tidigt till vad som försiggick. Rädslan var stor för vad som kunde ske även i Sverige.

Hennes pappas släkt kom från Baltikum. Han växte upp i en fattig familj på Söder i Stockholm men kunde utbilda sig till läkare tack vare att en farbror lyckades ta sig fram och tjäna bra med pengar. Mammans familj kom från Warszawa och hade det bättre materiellt sett.

Jag frågar varför romernas historia under Förintelsen inte har berättats tidigare, såsom judarnas historia har beskrivits.

– Det är upprörande. Men den frågan bör man ställa till historiker och politiker. Håll i minnet att det dröjde till 1982 innan Tyskland erkände att också romer varit utsatta för folkmord och, enligt min research, till 2014 innan de bad om ursäkt. Det manar till eftertanke.

Läs mer

[Farmors stora hemlighet](#)

Det tysta arvet, Monica Hirsch och Maja Kristin Nylander, www.jicmedia.se.

Texterna nedan om Rozalia Milanson, Bata Ivanov och Teodor Mutto är hämtade ur boken.

www.romano-centro.org/

www.romasintigenocide.eu

www.levandehistoria.se

www.ushmm.org

Rozalia Milanson

"När kriget bröt ut blev vi skräckslagna och visst inte vart vi skulle ta vägen. Jag var sju år men jag kommer ihåg det. Ingen visste från vilket håll tyskarna skulle komma, därför stannade vi oftast ute i skogen och försökte gömma oss. Tyskarna var mycket grymma och dödade människor. Många zigenare mördades, väldigt många. Jag såg det aldrig med egna ögon, men när detta hemska nådde fram till våra tält och husvagnar var det dags att fly. De kastade granater på våra vagnar. Senare tog tyskarna och förde bort mamma. Jag blev ensam kvar med mina två systrar Fira och Belka. Fira var bara två år, Belka fyra och jag nu tio. I tre år var vi utan vår mamma. Tänk dig, i tre år. I tre år var vi ifrån varandra. Jag tog hand om mina systrar, de var ju bara småbarn. Vi hade inte mycket att äta och barnen ropade: "Mat, mat". Men det fanns ingen mat."

Född i Krakow, Polen 1932.

Bata Ivanov

"En natt var det undantagstillstånd och förbjudet att röra sig utomhus, men mamma gick ut ur baracken och vandrade omkring i lägret. Tyskarna sköt mot henne. Inte bara mot mamma utan mot många andra också. Mamma skottsbadades. Hon fick hjälp att komma till sjukhuset. Där tog de ut kulan. Hon överlevde men kunde inte gå. När det sedan blev dag kom tyskarna och grep alla män som var arton år och äldre. De tog inte bara pappa, utan en massa andra också, och de fraktades med tåg till Tyskland. De gripna visste inte vart de skulle. ... Jag förlorade inte bara min pappa. I staden Ljubija i Jugoslavien slaktades fem, sex familjer, kanske närmare femtio personer."

Bata Ivanov och hans bror Nikola Sarov, födda 1945 respektive 1954 i Serbien.

Teodor Mutto

"Vi bodde först i tält, det var fyrtio, femtio tält och lika många familjer. Alla måste jobba. Jag var ofta hungrig, mycket hungrig och jag ville ha bröd, mat. Pappa försvann vid en bombraid, 1941 eller 1942. Alla sprang åt olika håll, det var så pappa försvann. Och mamma samtidigt. Jag förlorade också flera kusiner, en onkel, många, många i familjen, nära och avlägsna. Barn också. Så jag fick vara med min farmor. Alla kallade henne farmor, men det var pappas äldsta syster så hon var min faster, mammi Netti. Det är svårt att veta varför jag klarade mig. På något sätt var jag tvungen, jag tror att det var tur. Barn är inte starka, men inte alltid så svaga som man kan tro."

Född nära Krakow, Polen 1932.